

Cursus portret schilderen - Les 1

Inhoud: onbevangen kijken en gelijkenis

Inhoud

In 5 stappen naar een geslaagd portret	2
Schetsen	2
Opdracht 1 – compositie schetsen	3
Hoe maak je een gelijkend portret?	4
Kijken in vormen.....	4
Grote vormen vinden	5
Opdracht 1 – grote vormen vinden	7
De basisstappen naar gelijkenis met weinig hulpmiddelen	8
Een gelijkend portret met meer houvast opzetten.....	10
Rasters	13
Verhoudingen checken.....	14
Metten met je potlood	14
1. Horizontaal meten.....	14
2. Verticaal meten	15
3. Schuin meten/ punt door punt meten	16
4. Parallel aan rand meten	16
5. Grootte vergelijken.....	17
6. Breedte met hoogte vergelijken.....	17
Anatomie	18
Opdracht 2 – naar het leven.....	18

In 5 stappen naar een geslaagd portret

Eenvoudigweg kun je de opbouw van een portret indelen in 5 stappen. Hoe meer ervaring en handigheid je hebt, hoe meer stappen je ineens, oftewel 'alla prima', kunt nemen.

Deze stappen zijn als volgt:

1. Inspiratie en schetsen – het zoeken naar beelden die je onderwerp goed tot uitdrukking brengen en schetsen maken om ideeën op te doen
2. De ondertekening – gelijkenis, vorm en compositie
3. De onderschildering – toonwaarden, licht en donker
4. Het schilderij in kleur overschilderen – kleur over de onderschildering heen
5. Het schilderij verfijnen – detailleren, diepte

Natuurlijk kun je ook stappen volledig weglaten als dit beter bij het doel van je schilderij past. Als de ruimtelijkheid of detaillering niet relevant is voor wat je met het schilderij wilt uitdrukken, sla je dit gewoon over. Het is natuurlijk wel handig om te begrijpen hoe je dit bewust wel of niet kunt toepassen 😊.

In deze lessen doorloop je alle fasen van het begin tot het einde en tussendoor zijn er een boel oefeningen om handiger te worden in de betreffende fase waar je op dat moment in zit.

Schetsen

Schetsen lijkt vaak zonde van de tijd als je niet kunt wachten om aan je portret te beginnen. Toch geeft het echt veel inzicht! Je kunt er in vereenvoudigde vorm van allerlei ideeën voor je doek in onderzoeken, zoals de fenomenale schilder John Singer Sargent en Gérícault hier deden.

In het geval van schets ideeën maken voor de achtergrond scheelt het je hele doeken opnieuw vullen als de achtergrond je

uiteindelijk toch niet bevalt. Je kunt daarbij ook werken met andere materialen, bijvoorbeeld omdat dat sneller gaat. Sargent werkte hier in aquarel en Gérícault in inkt.

Afbeeldingen: boven schets en eindresultaat [Spanish dancer van John Singer Sargent](#) en [Balsa de la Medusa van Jean Louis Théodore Gérícault](#) en onder schets en eindresultaat.

Kunstenaars van de jongere generatie maken ook steeds meer volledig samengestelde schetsen/inspiratiebeelden op de computer, waarbij ze inspirerende (zelfgemaakte) afbeeldingen combineren tot een beeld (bijvoorbeeld in Photoshop) en dit als aanleiding voor hun schilderijen gebruiken. Op de computer experimenteren ze dan al met de compositie en de achtergrond.

Opdracht 1 – compositie schetsen

Benodigde materialen

- Grafietpotlood, (kneed)gum, tekenpapier
- Een afbeelding als voorbeeld

Teken drie kadertjes op je papier. Teken in ieder van de drie kaders een andere compositie met je onderwerp als aanleiding. Bij voorkeur vanaf verschillende foto's of houdingen van je model.

Dit doe ik overigens standaard voordat ik aan een opdracht begin en deze deel ik dan met de opdrachtgever om samen een keuze te maken.

Hoe maak je een gelijkend portret?

Je wilt graag een gelijkend portret maken. Daar heb je kloppende verhoudingen voor nodig. Waar moet je beginnen en hoe zet je deze verhoudingen zonder hulpmiddelen als een raster of projector goed op papier? Dat ga ik je leren!

Om de juiste verhoudingen neer te kunnen zetten, moet je ze allereerst kunnen zien. Daar ga ik je bij helpen 😊.

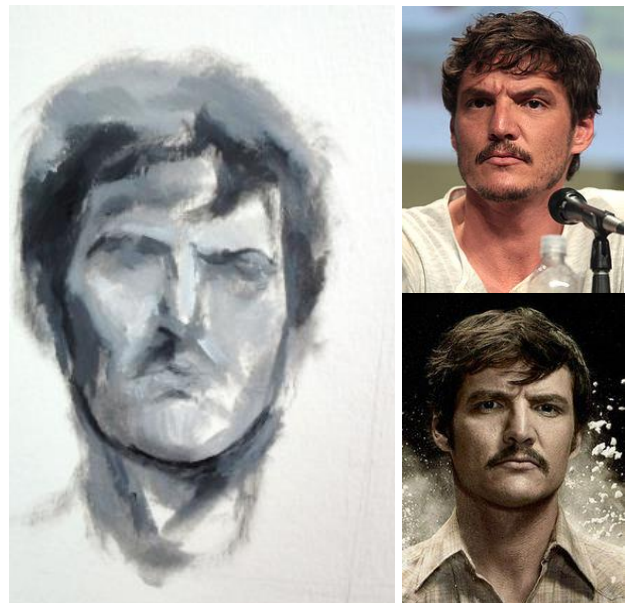
Tip!

Zoek je extra verdieping over het leren kijken, kijk dan bij les 1 van de cursus portret tekenen.

Kijken in vormen

Als je naar een foto kijkt, is er heel veel te zien. Je hebt al deze informatie zeker niet nodig om een gelijkend portret neer te zetten.

Kijk eens naar de volgende afbeeldingen en de eenvoudige schets in verf. De persoon is herkenbaar, terwijl er weinig detail en uitwerking te zien is. Toch is de persoon herkenbaar omdat de grote, belangrijkste vormen op de juiste plek staan. Als je iemand van een afstand herkent, zie je ook geen detail, maar herken je deze persoon aan de grote vormen, de basisstructuur van het gezicht. Alle informatie is omgezet in een vereenvoudigde weergave van vormen en toonwaarden (licht-donker).

Bekijk voor zo'n opzet ook eens de video's van mijn snelle schetsen in mijn online omgeving of mijn Youtube kanaal. Kijk ter inspiratie ook op blz. 144, 145 en 153 in het boekje 'Oil painting techniques en materials'.

Er zijn verschillende manieren de vormen op te zetten. De basis is dat je alles wat je ziet vereenvoudigd in een paar grote vormen die in verhouding en vorm precies kloppen. Als je alleen in lijnen tekent, teken je een vorm door de randen van de vorm op papier te zetten. Als je schildert, schilder je de vormen ineens als een vlak of al tekenend met je penseel.

Als je je ondertekening of schildering opzet start je met het zoeken naar grote vormen en deze zet je als globale vlakken op. Er ontstaat dan een soort 'schim'. Het is oefenen om dit te zien, het is puur

kijken naar de grote vormen (bouwblokken) van het gezicht, zonder te focussen op details als ogen, neus en mond. Alle verfijningen komen later.

Belangrijk is, dat je goed kijkt naar de overgang tussen donker en licht en zo de vlakken onderscheidt en dat de richting van de lijnen klopt. Terwijl je door je wimpers kijkt, zoek je naar het donker en licht en vorm zonder detail, zodat je het gemakkelijker kunt weergeven.

Handig is, om op een zwart-wit print van je onderwerp eerst de opvallendste vormen die je ziet te markeren.

Tip!

Wil je de schaduwen nog beter zien, kijk dan door je wimpers! Doe alsof er wasknijpers op je oogleden zitten en tuur er doorheen. Kijk van een afstandje naar je voorbeeld. Zo wordt het een stuk gemakkelijker om de vormen in donker en licht te zien. Je wordt niet afgeleid door de details.

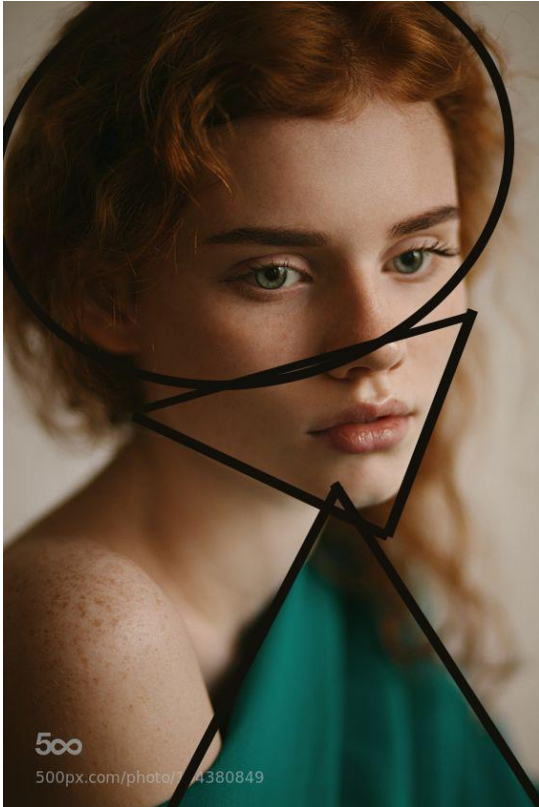
Wil je de vormen nog beter kunnen bekijken, sluit dan een oog. Je ziet dan geen diepte meer en dit is nu n t handig als je puur de vlakken wilt zien.

Grote vormen vinden

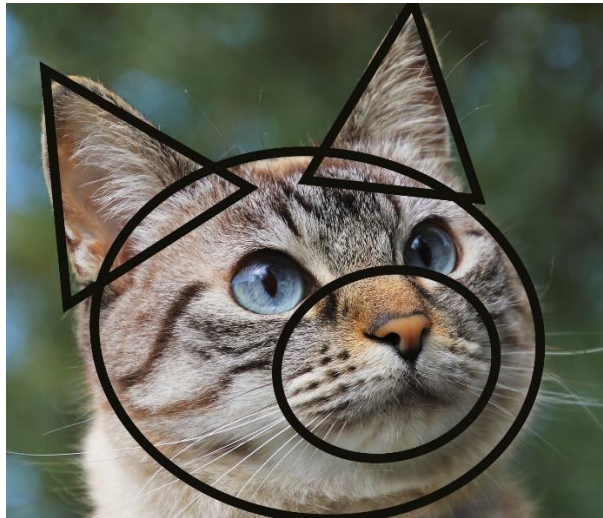
Hoe vind je nu de grote vormen? Een handig hulpmiddel is om te denken in herkenbare geometrische vormen, zoals een cirkel, een ovaal, een driehoek, een vierkant, een rechthoek en eventueel een trapezium.

Kun je in de volgende afbeeldingen geometrische vormen vinden?

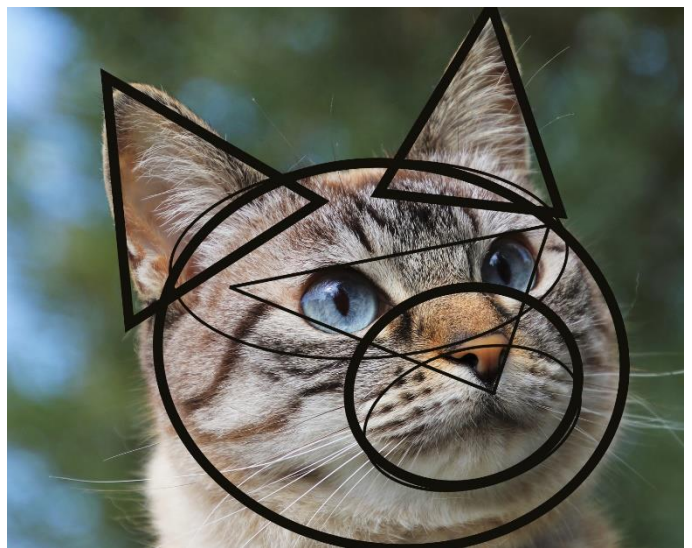

Dit zijn geometrische vormen die ik zie:

Als je goed kijkt zijn er nog veel meer geometrische vormen te vinden. Bijvoorbeeld:

Tip!

Bij een gezicht is de driehoek ooghoeken/pupillen met het puntje van de neus voor de verhoudingen heel belangrijk. Heb je deze in precies dezelfde verhouding op papier, dan draagt dit al veel bij aan de gelijkenis.

Opdracht 1 – grote vormen vinden

Benodigde materialen

- Pastelpotlood, pen of stift in een afwijkende of donkere kleur
- Twee geprinte voorbeelden

Stap 1

Kies twee afbeeldingen uit. Bekijk ze goed. Waar kun je geometrische vormen herkennen?

Stap 2

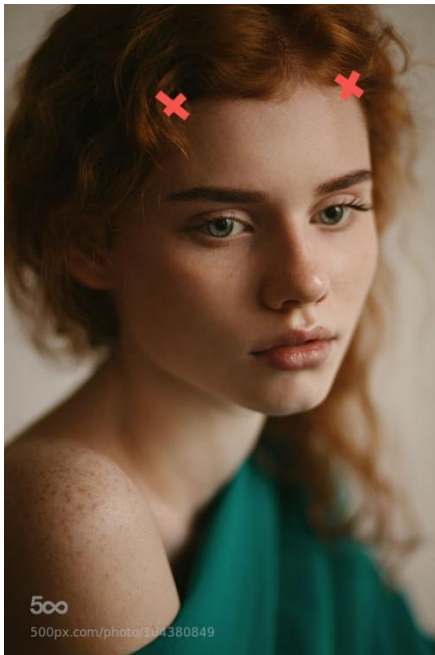
Teken de geometrische vormen die je ziet letterlijk op je afbeeldingen.

De basisstappen naar gelijkenis met weinig hulpmiddelen

Benodigde materialen

- Een foto van je onderwerp of een model/stilleven object. Bij de foto bij voorkeur ook een eenvoudige print, zodat je de grote vormen en ijkpunten erop kunt tekenen.
- Papier
- Grafietpotlood
- Pastelpotlood in een contrasterende kleur om op je geprinte onderwerp te tekenen.

1. Plak je voorbeeld naast je papier of zet je model/stilleven object zo dat deze goed met je papier te vergelijken is. Plak je papier recht op een ezel, plat tekenend lukt dit niet.
2. Geef globaal met een lijn boven en onder aan in welk kader je tekening op het papier moet komen. Teken nu globaal de buitenvorm waarbij je gebruik maakt van vereenvoudiging in geometrische vormen en rechte lijnen die de randen vereenvoudigen. Bij mensen teken ik eerst de haren en dan de vorm van het gezicht erin.
3. Kies twee 'ijkpunten' die zo veel mogelijk aan de buitenkant van je onderwerp liggen en niet te dicht bij elkaar liggen. Dit zijn opvallende punten die je goed terug kunt vinden omdat ze een hoekige of puntige vorm hebben. Ronde vormen werken niet voor dit doeleinde. Bijvoorbeeld:

4. Vanuit deze ijkpunten ga je voor alle opvallende punten controleren of ze op de goede plek staan. Doe dit in eerste instantie alleen bij de grote vormen. Details voeg je pas toe als de basisvormen goed staan!

Tip!

Vaak werken punten bovenin het handigste, dan kun je vandaaruit naar beneden werken.

- Ga in het midden tussen je voorbeeld en je tekening staan en houd een potlood/penseel/stok (de laatste bij groot werk) in je hand. Draai je romp recht naar voren.
- Verplaats je gewicht op het been of je zitbeenknobbel aan de kant van je voorbeeld.
- Kies een punt dat je wilt controleren en houd je potlood langs een van de ijkpunten en dit punt. Houd de schuimte van je potlood stabiel, verander niet van schuimte. Strek hiervoor je arm helemaal uit tot je hand op of net voor je voorbeeld hangt. Voor nog meer stabiliteit fixeer je je elleboog door deze te omsluiten.
- Verplaats nu je gewicht naar de kant van je tekening terwijl je de schuimte stabiel houdt en vergelijk de lijn met de lijn op je tekening. Hierbij is het belangrijk dat je je romp niet draait maar recht naar voren blijft richten.

5. Loopt het potlood op dezelfde manier langs het ijkpunt en het punt dat je wilt controleren? Is de schuimte dus hetzelfde? Dan staat het punt in ieder geval deels op de goede plek. Herhaal dezelfde stappen eerst vanuit het andere ijkpunt om de precieze locatie te controleren. Loopt het potlood niet op dezelfde manier langs het ijkpunt en het punt dat je wilt controleren? Pas je punt dan aan zodat het wel overeenkomt. Zo ga je alle belangrijke punten af.
6. Een volgende stap is te controleren of jouw lijnen (die ontstaan bij de overgangen tussen verschillende vlakken) in dezelfde schuimte lopen als de lijnen op je voorbeeld. Je vergelijkt hierbij dus de schuimte van een (vereenvoudigde) lijn bij je voorbeeld met de lijn die je hebt getekend op je papier.

Hele belangrijke tip 😊!

Neem telkens ook afstand om op het oog de verhoudingen te vergelijken. Zeker 3 meter! Dan kun je de verhoudingen veel beter zien en haal je er vaak ook al afwijkingen uit (zoek de verschillen!). Als je dichtbij je werk blijft staan/zitten zie je de verhoudingen een stuk minder goed.

Het helpt hiervoor ook om even afstand te nemen door bijvoorbeeld een kopje thee halen, even naar buiten of door een foto van je werk te nemen en dit met je voorbeeld te vergelijken.

Wat ook werkt om de vormen weer fris te zien is je werk en de foto te kantelen, op zijn kop te zetten of ze in spiegelbeeld bekijken.

Een gelijkend portret met meer houvast opzetten

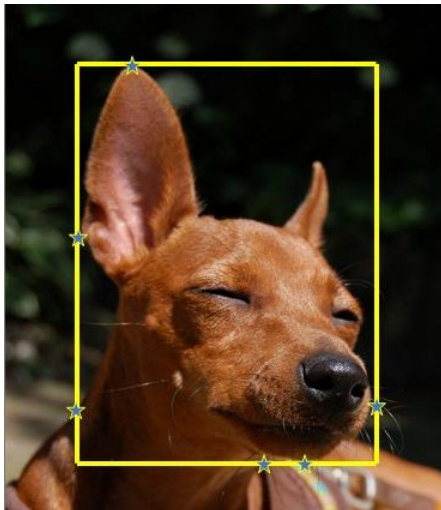
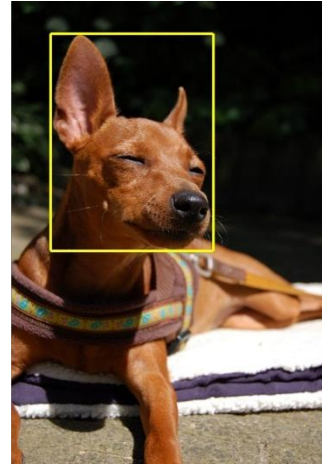
Benodigde materialen

- Een geprinte foto
- Papier
- Grafietpotlood
- Pastelpotlood, pen of stift in een contrasterende of donkere kleur

Kies een onderwerp om te tekenen. Lokaliseer de grote vlakken door ze met pastelpotlood op je geprinte foto te tekenen.

Neem één voor één de vlakken over op je papier door ze in verhouding na te tekenen, beginnend vanuit een rechthoek volgens het onderstaande stappenplan.

Als rechthoek kun je het kader van je voorbeeld gebruiken, maar je kunt ook zelf een kader direct om je onderwerp tekenen.

Stap 1 en 2

Je begint met het aangeven van de boven en onderkant van je onderwerp. Dit doe je met twee rechte lijnen die parallel aan elkaar lopen.

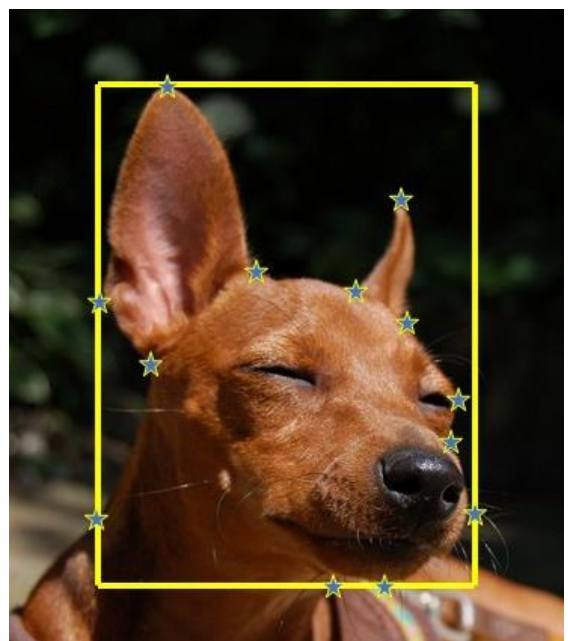
Vervolgens teken je haaks hierop de lijnen aan weerszijden van je onderwerp, precies zo dat de uiteindelijk de randen raken. Er ontstaat dan een rechthoek.

Stap 3

Markeer nu de punten waar het onderwerp de rand kruist (hier is dit gedaan met sterretjes).

Stap 4

Markeer nu de opvallende punten langs de rest van de buitenvorm van je onderwerp. Bijvoorbeeld waar een hoek of een opvallende overgang zit.

Tip !

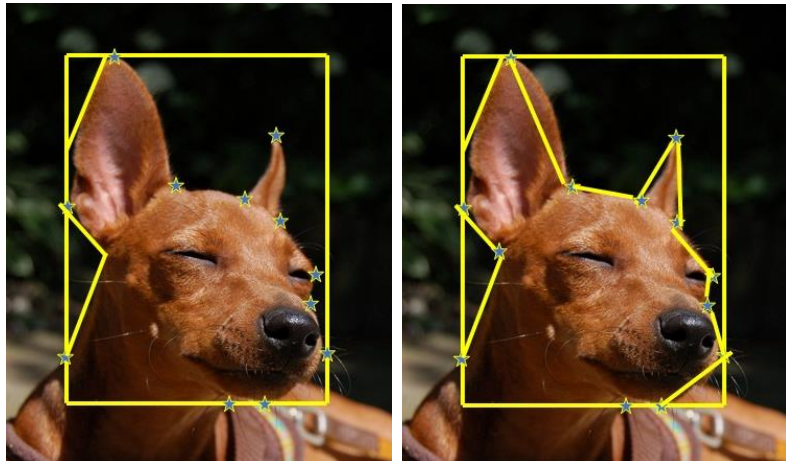
Wil je de schaduwen nog beter zien, kijk dan door je wimpers! Doe alsof er wasknijpers op je oogleden zitten en tuur er doorheen. Kijk van een afstandje naar je voorbeeld. Zo wordt het een stuk gemakkelijker om de vormen in donker en licht te zien. Je wordt niet afgeleid door de details.

Stap 5

Nu ga je de restructies langs de randen aangeven met rechte lijnen. Zet vereenvoudigde lijnen evenwijdig langs de buitenrand van het vlak.

Je verbindt hierbij je gemarkeerde punten.

Ieder punt kun je checken door horizontaal, verticaal of door een punt te meten met je potlood vanuit de hoeken (zie 'meten met je potlood'). Je kunt ook met je potlood controleren of de schuine van je richtingslijn klopt door in het midden tussen je voorbeeld en tekening te gaan staan.

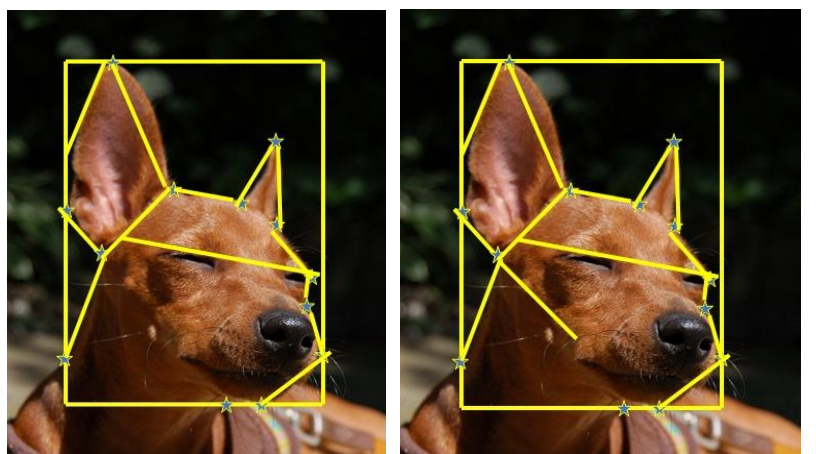
Vervolgens strek je je arm zo uit strekken dat je hand precies voor het papier is en je elle boog gefixeerd is. Dan houdt je je potlood even schuin als een richtingslijn op je afbeelding en verplaats je vervolgens je gewicht zo dat je de schuine van je potlood op dezelfde wijze voor je papier bij de te vergelijken richtingslijn houdt.

Zo ga je door tot je buitenvorm volledig omsloten is.

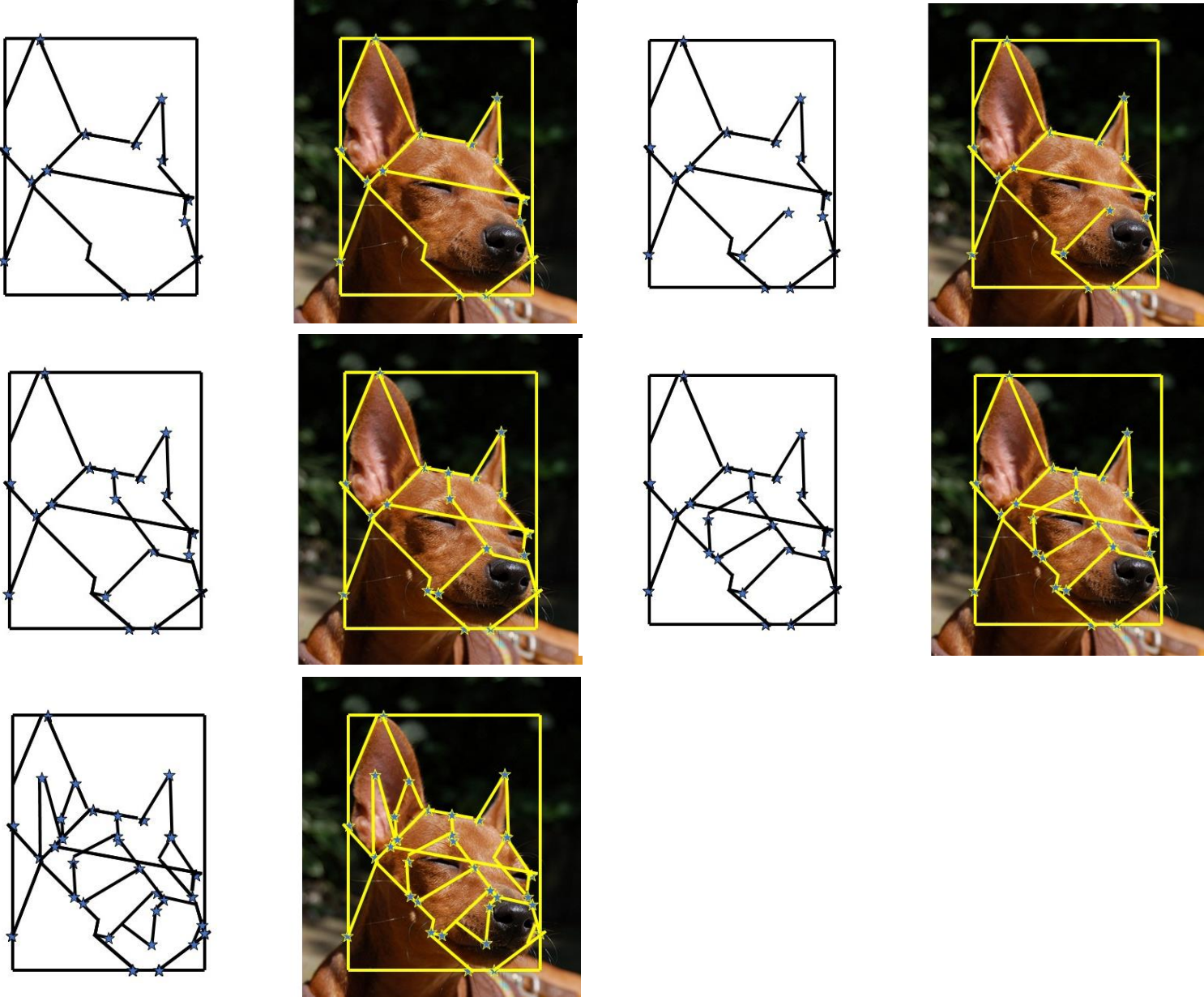
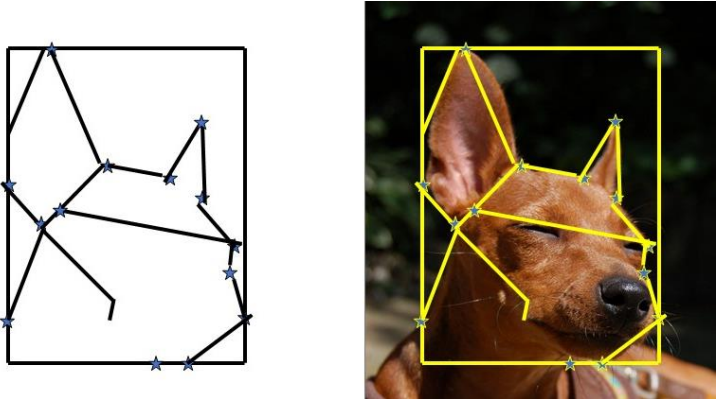
Stap 6

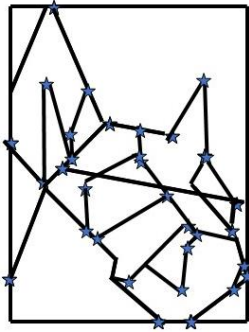
Nu ga je de grote vormen één voor één opdelen tot je uitkomt bij de kleinere vormen, telkens voor je een nieuwe opdeling toevoegt, kun je controleren of iets goed staat door schuin een punt na te meten vanuit de hoeken of randen van het vlak.

Hiervoor kijk ik vooral naar 'lijnen' die ontstaan bij de overgang van licht naar donker tussen twee vlakken.

De verdere uitwerking van stap 6:

In 6 stappen is er een frame ontstaan waarin je gemakkelijk de tekening in de juiste verhouding kunt uitwerken en verfijnen.

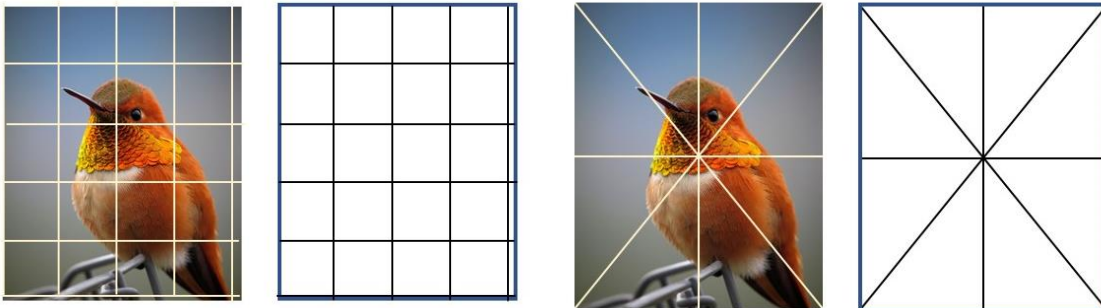
Je kunt naar eigen voorkeur stappen overslaan en hulplijnen tussendoor weer weggummen, zoals je ziet op de volgende bladzijden. Hier zijn de punten niet meer gemarkeerd op de rechthoek rond het onderwerp en worden vormen minder vereenvoudigd weergegeven.

Tip !

Heb je te maken met een flinke vergroting, dan kan een schaalverdeler een handige tool zijn. Bijvoorbeeld van het merk Derwent.

Rasters

Vind je dit moeilijk om de ondertekening uit de losse hand te tekenen of niet leuk, maak dan gebruik van een uitgebreid raster van vierkantjes of een eenvoudiger raster.

Dit kan helpen om de verhoudingen beter te kunnen vergelijken en zien.

Een eenvoudig raster (zoals in de rechter afbeelding) gebruik je zo:

Zorg dat de verhouding van je canvas hetzelfde is als die van de foto, dus pas eventueel de vorm van je foto op het canvas aan, bijvoorbeeld door delen af te plakken.

Verdeel je foto en canvas precies door de helft, zowel horizontaal als verticaal. Trek nu eveneens een lijn vanuit de linker bovenhoek naar de rechter onderhoek en van de rechter bovenhoek naar de linker onderhoek.

Een andere optie is je verhoudingen opzetten middels een projector of carbonpapier.

Verhoudingen checken

Wat helpt om te checken of je verhoudingen kloppen, is een foto van je ondertekening vergelijken met de origineelfoto. Als extra hulpmiddel kun je eventueel met een raster over beide beelden heen geplakt in PowerPoint of Adobe Photoshop. Of in het echt, getekend op stevige, doorschijnende folie.

Metten met je potlood

Zoals je in de video hebt gezien is metten met je potlood een handig hulpmiddel. Is je potlood te kort, gebruik dan een penseel of een langere dunne stok.

Metten kun je alleen doen vanuit punten die naar je idee al goed staan.

Bijvoorbeeld de boven- en onderkant die je als eerste bepaald hebt.

Voor het gemak zet ik 5 mogelijkheden van het metten met het potlood nog eens op een rij.

1. Horizontaal metten

Je gaat horizontaal metten. Kies een afstand die je wilt vergelijken met de afstand op de originele foto of het live model.

In de geval gaan we bekijken of de afstand van de zijkant van het gezicht tot de binnenhoek van haar linkeroog (voor de kijkers rechts).

Ga als volgt te werk:

- Leg je potlood op een horizontale positie. Het uiteinde van je potlood leg je tegen de rand langs de zijkant van het hoofd.
- Leg je duim van de vinger van je ene hand op de rand van de zijkant van het hoofd. Leg hierna de nagel van je duim of wijsvinger van de andere hand op haar linker ooghoek. Dit is aangegeven middels de rode pijl.
- Kijk nu goed naar de verhoudingen links en rechts vanuit de rode pijl, oftewel het punt waar de ooghoek zich bevindt. Onthoud deze verhouding en vergelijk deze met je schilderij/tekening. Het kan helpen om het midden van het volle te metten oppervlak te zoeken, zeker bij een klein deel. Dit is in de afbeelding aangegeven met een wit streepje.

- Op de origineelfoto ligt de linkerooghoek iets links van het midden van het midden. Op de eerste opzet ligt dit punt te veel naar rechts. Op de tweede versie van het schilderij in opzet ligt de linker ooghoek op eenzelfde verhouding als de origineelfoto.

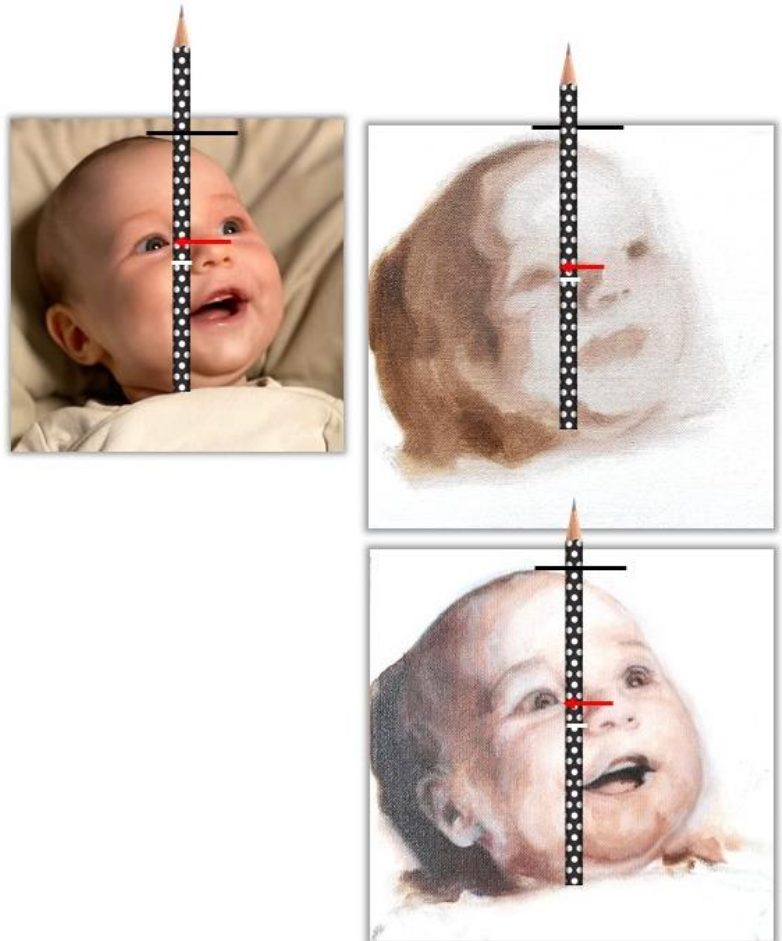
2. Verticaal meten

Je gaat verticaal meten. Kies een afstand die je wilt vergelijken met de afstand op de originele foto of het live model.

In de geval gaan we bekijken of de afstand van de onderkant van het gezicht tot de binnenhoek van haar rechteroog (voor de kijkers links).

Ga als volgt te werk:

- Leg je potlood op een verticale positie. Het uiteinde van je potlood leg je tegen de rand langs de onderkant van het hoofd.
- Leg je duim van de vinger van je ene hand op de bovenkant van het hoofd. Leg hierna de nagel van je duim of wijsvinger van de andere
- andere hand op het midden van haar rechter ooghoek. Dit is aangegeven middels de rode pijl.
- Kijk nu goed naar de verhoudingen links en rechts vanuit de rode pijl, oftewel het punt waar de ooghoek zich bevindt. Onthoud deze verhouding en vergelijk deze met je schilderij/tekening. Het kan helpen om het midden van het volle te meten oppervlak te zoeken, zeker bij een klein deel. Dit is in de afbeelding aangegeven met een wit streepje.
- Op de origineelfoto ligt de rechterooghoek iets boven het midden van het midden. Op de eerste opzet ligt dit punt *nét* iets te laag. Op de tweede versie van het schilderij in opzet ligt de rechter ooghoek op eenzelfde verhouding als de origineelfoto.

3. Schuin meten/ punt door punt meten

Je vergelijkt twee punten door het potlood erlangs te leggen en dezelfde schuinite over te nemen op je schilderij/tekening.

Deze schuinite neem je over door je elleboog te strekken en fixeren, dan heb je minder kans dat je in de schuinite van richting verandert.

In het voorbeeld vergelijk ik de punt van haar rechter ooghoek met haar rechter mondhoek (voor de kijkers links).

Dit lijkt in beide stadia van het schilderij aardig te kloppen.

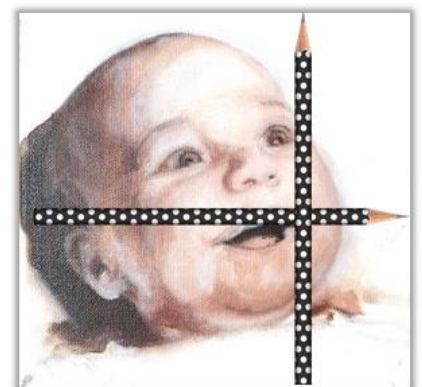
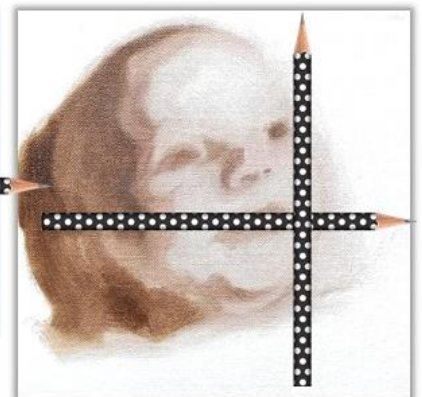
4. Parallel aan rand meten

Je vergelijkt twee punten door het potlood parallel aan de rand van je papier of doek te houden en zo twee punten boven elkaar of naast elkaar te vergelijken.

Deze methode is minder precies, maar geeft wel de mogelijkheid om twee punten met elkaar te vergelijken.

Bijvoorbeeld: ligt de hals aanzet verticaal gezien links of rechts van de mondhoek?

Of: ligt het oor horizontaal gezien boven of onder de mond?

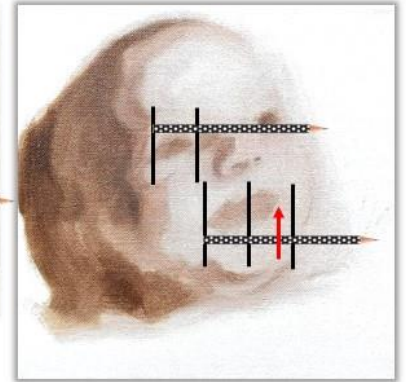

5. Grootte vergelijken

Grootte vergelijken, hoeveel het ene stukje in het andere past, is ook een manier om je potlood te gebruiken.

Zo kun je bijvoorbeeld de grootte van de ogen met de grootte van de mond vergelijken door te bekijken hoeveel ogen er in de mond zouden passen. Hiervoor leg je de rand van het potlood tegen de rand van het oog en je vingernagel op het potlood aan de andere rand van het oog.

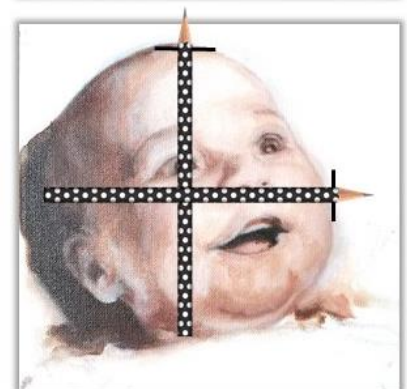
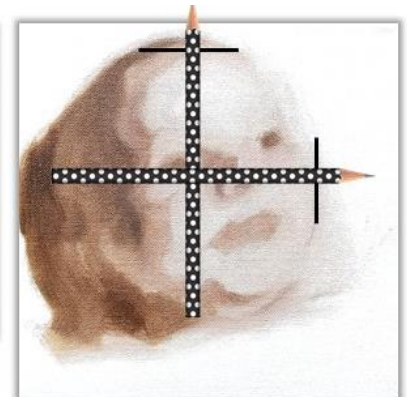
Deze maat vergelijk je met de mond en dan zie je dat het oog ruim 1,5 x in de mond past.

6. Breedte met hoogte vergelijken

Deze methode is vooral handig om bij de buitenvorm van het hoofd toe te passen.

In dit geval zie je dat bij de foto en de tweede versie van het schilderij het hoofd nét iets hoger is dan dat het breed is. Bij de eerste versie is het hoofd wat te hoog.

Anatomie

Als je de vormen al kloppend op papier kunt zetten door middel van meten met je potlood of je ogen. Speelt anatomie dan nog een rol?

Ja en nee: heb je goede afbeeldingen, dan heb je anatomie niet nodig, aangezien nagenoeg ieder wezen net iets afwijkt van de standaard anatomische verhoudingen. Echter kan anatomie ontzettend handig zijn als een deel van een gezicht of lichaam ontbreekt en je dit er zelf bij wilt verzinnen, of als je de lichtval wilt veranderen. Je kunt dan kijken naar hoe de vormen van nature lopen.

Inzicht in anatomie zorgt ook dat je een beter gevoel krijgt voor de juiste rondingen en hoeken die een vorm bepalen.

Opdracht 2 – naar het leven

Benodigde materialen

- Pastelpotlood, pen of stift in een afwijkende of donkere kleur
- Levend model

Ga tegenover elkaar zitten. Neem een potlood, papier en kneedgum.
Maak een snelle schets van de ander, waarbij je puur let op het vinden van de grote vormen en de verhoudingen daartussen.

Wil je een stap verder gaan, maak deze oefening dan in verf op papier in gebrande omber en titaanwit of zwart en wit.